

הרב אהרן יצחק הלוי ארץ

קהילת תורה לינקס
מארלבורג נוא דזשערזי

"תקנה לחשודים ותקלה לחברים"

בענין הלעיטהו לרשע, ומתי מותר לבחור ולהורות הרע במיעוטו

וז"ל תשובתו: "ניין, דאם איז ניט דיינע ענין. אבער ער? ער זאל זיכער לערנען אזוי צו מאהן". [לא, זהו לא הענין שלך. אבל הוא? הוא בודאי ילמוד לעשות כן".]

ותשובתו הי' בתקיפות ובלי שום היסוס כדרכו בקודש, ולא העזתי לשאול טעמו ונימוקו בזה, וגם מפני דוחק קהל השואלים לא הי' האפשריות לזה.

ופשוט, דלא מחשבתי דסוקר כהת"כ בסקירה אחת, מחשבות איש אשר כמוני, עטלף שלא ראה אור, אישות שאין לו עינים, אבל תורה היא וללמוד אני צריך. ובאתי בזה בתורת מראה מקום אני לך בדברי רבותינו ומעשה רב שמצינו שדנו בכיוצ"ב, ולהעיר קצת כדרכו של תורה.

שימת הנאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל:

הנה, במושכל ראשון הי' נראה דבציור כזה אין מקום ללמדו להשתדל למעט החילול שבת. דהא אף דהאמת ניתן להיאמר דנסינו הי' נסיון עצום, אבל עדיין כל שאין כאן פקו"נ אסור לחלל ש"ק, והחילול באופן זה עדיין נחשב כמזיד, דבדעתו וברצונו חילל שבת שלא כדין, והמחלל שבת במזיד, אף באיסור דרבנן, הרי הוא כעכו"ם לכל דבר (עיין הקדמה למ"ב הל' שבת, או"ח סי' ל"ט במ"ב ס"ק ו' ובבה"ל בד"ה או, ובסי' שפ"ה

שאלה: נשאלתי מאיש יקר¹ בקהילתנו, שרצונו העז הי' לקיים כל מצות התורה בכל פרטיה ודיקדוקיה, אבל מציאותו בשעת השאלה הי' דאם הי' משתדל לשמור שבת כהלכתה, קרוב לודאי (בדרך הטבע) שהי' מאבד גם פרנסתו (כרופא מומחה) וגם ביתו זו אשתו (וגם בנותיו). ובזמן השאלה, אף דהי' נפשו עגומה על מצבו, לא הי' לו כח לעמוד בנסיון כזה למסור הכל.

האיש הנ"ל כבר השתדל כפי ידיעתו למעט החילול כל מה דאפשר. אפילו כשמצא עצמו במצב שכבר "בהכרח" חילול ש"ק, אפ"ה לא הי' עושה שום מעשה חילול נוסף על מה דכבר עשה מחמת מצבו, ובמצבים שלא הי' קשור לאשתו ולפרנסתו הי' שומר שבת לגמרי.

והאיש היקר הנ"ל נפשו בשאלתו ובקשתו שאני ילמד אותו (בנוסף לשאר לימודין שלמדנו ביחד) כל פרט ופרט האיך לחלל ש"ק באופן הכי קל, דרבנן ולא דאורייתא, בשינוי ובגרמא, וכו', במה שנוגע למצבים שונים ששכיח שמוצא עצמו בביתו ובעבודתו. ונספקתי אם מותר לי ללמדו לעשות כן.

תשובה: לא זמן רב לאחר שבא השאלה לפני, זכיתי לבקר בהיכלא דמלכא, מאן מלכי רבנן, בבהכנ"ס ובביתו נאווה קודש של מרן הגאון הגדול הגרי"ש אלישיב זצ"ל בירושלים, והי' לי האפשרות להציע השאלה לפניו.

1 נולד למשפחה מסורתית אבל לא שומרי מצוה כדון, וכך חי כיוכל שנים עד שלאט לאט התחיל ללמוד תורה ולקרב למצות השי"ת.

במ"ב ס"ק ד' ובבה"ל בד"ה אפילו, וא"כ איזה ריוח יש, איזה חשיבות יש, שמי שמוגדר "כעובד כוכבים ממש" לפעמים יחלל שבת, כשעדיין הוא במזיד, באופן דרבנן ולא דאורייתא³.

אבל לכאורה יש פתח תקוה לאיש היקר הנ"ל ממה שמצינו בדברי רבינו מאורנו ר' ישראל סלנטר זצוק"ל, והוא ע"פ מה שחידש לנו דשייך תשובה מעולה וגמורה אף אם לא שב מחטא מסוים לגמרי, ולפי דבריו בודאי ריוח והצלה יש כאן למעט החילול ש"ק, אף אם במצבים מסויימים עדיין יחלל שבת במזיד. עיין באור ישראל ששנה וחזר ושנה שיש לחלק כל חטא וחטא לבחינות שונות, ועבודתינו היא לשמור לכה"פ החלק הקל שבו וזוה נחשב לבעל תשובה באותו החלק. וז"ל (אור ישראל סי' ו') "היסוד הראשי להשקיף ולהתבונן על דרכיו, ולראות לשמור לכל הפחות החלק הקל ממנו, לפי מצבו ויראתו, וזוה ינצל מחלק היותר חמור באותו העבירה

כנ"ל". ושם (סוף סי' ו') "אשר לכל הפחות, יעזרהו המוסרי, לשמור התורה והמצוה בבחינת הקלות, ויבוא לבחינת בעל תשובה ביום הכפורים הבעל"ט, לכל הפחות, בקבלת עזיבת החטא בבחינת הקלות. וכו', הבא לטהר יסייהו הקב"ה לילך מדרגא לדרגא, לקיים התורה והמצוה גם בבחינת הכבדות". ושם (סי' ז') "ובכל בחינה קטנה שבקטנות, אשר יכין האדם את עצמו להגדיל בחינת יום הכפורים שלו, אין ערוך ואין די באר הצלחת נפשו וכו'". ועוד שם "ידע האדם, כי כל עבירה תחלק לבחינות שונות. יש אשר כבד לפניו לשמור ממנה, ויש - באותה עבירה עצמה - אשר יקל לפניו בעתים שונות, או במצבים שונים וכו' לראות, לכל הפחות, לקיים המצוה הקלות לפניו לקיימם, ולהשמר מהעבירה בבחינה הקלה וכו' וזוה התקוה לבא, לאיזה בחינה בהעבירה הלזו, ביום הכפורים, לבעל תשובה גמור, לקבלת עזיבת החטא, בבחינת הקלה לפניו, קבלה אמיתית,

2 נחלקו הראשונים והאחרונים עד היכן מגיעין הדברים שהם "לכל דבריו" כעכו"ם "ממש". עיין בטור ובי"א אה"ע סי' מ"ד, שו"ת מהרש"ם (אה"ע סי' י'), ערה"ש סי' מ"ד סעיף י"ד, אג"מ (אה"ע ח"ד סי' פ"ג), שו"ת דברי יציב (אבה"ע סי' ס"ב, ועיין שם באות ט' מש"כ על דברי הערה"ש), מועדים וזמנים (חלק ח' סי' מ"ו במכתבי הגאון הסטייפלער זצ"ל להגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א), ובתקנת השבין להכהן הגדול מלובלין (סי' ט"ו אות פ"ג). עוד נחלקו האחרונים האם בזמנינו נשתנו הדברים. עיין שו"ת בנין ציון (החדשות סי' כ"ג - פסקים שלא להלכה למעשה). - אבל אפ"ה הרבה סמכו עליו - "לפושעי ישראל שבזמנינו לא ידענא מה אדון בהם", שו"ת אחיעזר (חלק ג') סי' כ"ה "בנין כמו שהבאתי מת' בנין ציון ס"ג דמחללי שבת כאלה אינם מומרים", וכן עיין בחלק ד' סי' ג' וסי' ל"ז, שו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סי' ע"ד "וראיתי לעורר ולהודיע על מה שראיתי בשו"ת בנין ציון החדשות להגמרה"י עטלינגער ז"ל (סי' כ"ג) מילתא דתמוה קא חזינא וכו' וכי יש שביחה לחצי שבת ישחקו הדברים", ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק א' יו"ד סי' י"א) שהאריך בכ"ז כדרכו בקודש.

והנה, אף אם יש לנקוט להקל בזה, לא רק לרחם עליהם ולקרובם, וכמש"כ הח"ח (כל כתבי ח"ח ח"ג מכתב סי"ה) "ומצוה רבה לרחם עליהם ולהורותם הדרך הנכונה", וכדי שהמאור שבה יחזירנו למוטב (ועיין רמב"ם פ"ג דממרים ה"ג, גינת ורדים כלל ב' סי' ל"א בד"ה גם בפרק, תשובות והנהגות חלק ג' סי' ת"פ בשם הגרי"ז), אלא אף אם ננקוט להקל בכמה דינים (כמו לענין יינם, וכמו שהאריכו בזה האחרונים, ועיין למטה), אפ"ה זה רק אומר שיש לקרבו למצות, והמצות שלו יש לו ערך, אבל עדיין אין זה אומר כלל שבשעה שעדיין מחלל שבת במזיד יש ענין ללמדו לחלל באופן הקל. [ולהלכה למעשה לענין יינם, עיין באג"מ אה"ע ח"ב סי' כ' ענף ד', וביור"ד ח"ד סי' נ"ח אות ג', במחללי שבת ששומרים שבת בדבר שאינו נוגע לפרנסתם, שלמעשה יש להחמיר להחשיב יינם כסתם יינם. אבל בנוגע שהם ישתו יין עצמם (ונוגע גם אם רשאים ליתן להם יין לשותו), עיין בזה באג"מ או"ח ח"ה סי' ל"ז אות ח' ובמועדים וזמנים (במכתבי הגאון הסטייפלער זצ"ל הנ"ל) דיש מקום לצדד להקל].

3 וכמוכח, אינו ענין כלל למה שלפעמים מצינו מעלה לחלל ע"י שינוי או עכו"ם (עיין סי' שכ"ח סעיף י"ב ברמ"א) כגון לצורך חולה, סכנה, או יולדת, והחירו באופנים מסויימים לחלל שבת באופן הקל (עיין לדוגמא סי' שכ"ח סעיף י"ז, של"ד סעיף ב'), והתם מיירי במי שבכל שבת ושבת הוא שומר שבת כדת מחללו, ורק דלפעמים יש מצוה לחלל ושו"ט הפוסקים באיזה אופן הוא המוכרחת, ולפעמים אף אם אין כאן מצוה אבל התירו לחלל באיסורי דרבנן מפני איזה צורך (ועיין בהקדמת הרמ"א לתורת חטאת), אבל לא במי שבוחר האיסור במזיד, אף אם הוא הרע במיעוטו.

אשר אין ערוך לגודל מעלתה לטוב לו, בזה ובכא"4. ועיין עוד בדבריו שם באות ח'.
 (ב) ר' ישראל עבד עובדא בנפשיה:
 וכל זה הוא רק אומר שיש לו ענין וחיוב גדול לשמור שבת בכל פרטיה כל עת שביכולתו, אף אם עדיין לא יעמוד בנסיון בכל מקום ובכל מצב, ואף במצבים שעדיין יחלל

ש"ק יש למעט כל מה דאפשר, ובזה אף יחשב לשומר שבת בבחינות הקלות⁵. ואדרבה, אם לא יעשה כן, ולא ישמר אף באופן הקל לפניו⁶, ויחשב שאין בזה תועלת כל שאינו שומר שבת לגמרי, בזה "תגדל ענשו למעלה" (שם אות ז', וכן עיין שם סי' ח וט"ו)⁷.
 אבל עדיין אין זה אומר דמותר לנו "ללמדו" האיך לחלל שבת באופן הקל⁸.

4 ולכאורה יש ראי' לשיטת ר' ישראל מדברי הירושלמי (תענית פ"ב) שמביא המבי"ט (שער התשובה פרק י"ב), ומדברי המבי"ט עצמו שם, דאנשי נינוה שבו רק מחמס אשר בכפיהם ממש, ולא הגזל הנאכל כמש"כ המבי"ט, ולא השיבו אפילו מה שהי' בשידה תיבה ומגדל (כמש"כ ר' יוחנן בירושלמי שם).

5 אבל עדיין יש מקום לעיין בשיטת ר' ישראל. דהא בנוגע לחילול שבת יש דינים מיוחדים שאינם בשאר מצות התורה, דמחלל ש"ק בפרהסיא שחיטתו נבילה וכדי לערב צריך לשכור ממנו רשות כעו"כ (עיין הקדמת הח"ח למ"ב חלק ג'), פסול לכתובת תפילין (מ"ב סי' ל"ט ס"ק ר'), יינו יין נסך (ב"י יו"ד סי' קי"ט, אבל עיין חזו"א יו"ד סי' ב' אות כ"ג), אינו מצטרף למנין (פמ"ג או"ח סי' נ"ה ס"ק ד), וכו'. ואף שיש שהתירו בכמה ענינים באופנים מיוחדים, בפרט בזמנינו (עיין למעלה), אבל לכו"ע מעיקר הדין מחלל שבת בפרהסיא כעכו"ם לכמה ענינים. וא"כ יש לעיין לשיטת ר' ישראל (שכנראה כתב יסודו אף בנוגע לשמירת שבת, עיין סוף סי' ז') מה הדין מי שמחלל ש"ק בפרהסיא כל זמן שהוא בבחינת הכבידות, אבל רק כשהוא בבחינת הכבידות, מה דין יינו, האם יש לצטרפו למנין וכו'. האם לעולם יינו יין נסך? לעולם אין יינו יין נסך? דינו משתנה מדי שבת בשבתו?

6 והרבה פעמים הוא כן מחמת ייאוש, שחושב שמפני שנכשול באותו חטא בבחינת הכבידות, דאין שום חשיבות למה ששומר הקלות. ועיין בזה ב"עיונים" על אור ישראל (להרב ישראל לויכטער שליט"א).

7 ועיין שם בדברי ר' ישראל (סי' ח') שלפעמים יעבור אדם עבירה בבחינת הכבידות, ואעפ"כ יענוש הרבה כאילו עבר על הקלות, שענשו מרובה, כיון דמתחלה עבר על העבירה כשהי' קל לשמור ממנו, והמשך היצר עליו עד שהוא בגדר כבד. וכן להיפך, לפעמים יקל האדם עשות מצוה מחמת שקנה היראה והמוסר וההרגל בדבר זה, ואז יקבל שכר רב בבחינת הכבידות, אף שהוא נקל לפניו.

[ויש לעיין במצוה זו הקלה בעיניו עכשיו מחמת עבודתו, שאמר ר' ישראל ששכרו הרבה מאד כאילו הוא קשה משום דמה דעכשיו הוא קל מחמת עבודתו, מה יהי' דינו אם שוב יכשל עליו עכשיו, האם נאמר דכמו דשכרו הרבה כמו שהוא כבד, כמ"כ ענשו מועט כמו שהוא כבד, או דלמעשה עכשיו קל הוא וענשו מרובה כעכשיו. עיין בעיונים שם דנוטה דענשו מרובה כעבור על הקלות, כמצבו עכשיו. וכן להיפך במצוה הכבד עכשיו רק משום דמתחלה עבר עליו בבחינת הקלות, דאמר ר' ישראל דענשו מרובה כעובר על הקלות, מה יהי' הדין אם יתגבר עליו עכשיו, האם שכרו מרובה ככבידות, או רק כקלה כמו שהי' בתחלה. ומסתבר דבזה שכרו רק קלות כבתחלה, דהא כל הטעם שהוא כבד עכשיו הוא מחמת חטאו, ולא יאה חוטא נזכר. אכל א"כ נמצא דמדת פורעניות מרובה מהציור ההיפך שעבר על הקל שהוא קל עכשיו מחמת עבודתו.] ויש להוסיף דשמעתי (אף שלא ראיתי כן להדיא בדברי ר' ישראל, ומדבריו משמע דלא כן) דאפשר בציור דבאותו עבירה נכשל בכבידות ממש, לא מפני שעבר על הקלות הרבה, אלא דהוא באמת כבד לו, אבל גם נכשל באותו ענין בזמן אחר גם באופן שהוא ממש קל לשמור ממנו, דאף הכבידות לא יהי' נחשב לבחינה מיוחדת. דהא א"א לו לומר דמה שאינו שומר בחינת הכבידות הוא מפני שהי' קשה לו בעצם, והראיה לזה הוא דאף כשהוא קל אינו שומר ממנו, ואלא מאי, כל מה דאינו שומר הדין הוא מחמת פריקת עול. אבל מדברי ר' ישראל משמע דכל שהוא באמת בחינת הכבידות שלא מחמת מעשיו ענשו מועט, ועל הקל שהוא עובר ענשו מרובה. ועיין מש"כ הח"ח בס' שמירת הלשון (שער התבונה, פרק י"ז).

והאיך שיהי', בציור שלנו בודאי יש לו להישמר מבחינות הקלות כמש"כ ר' ישראל, ובציור שהוא בבחינת הכבידות, אם עדיין בקל אפשר לו לעבור רק על איסור דרבנן, ועובר על דאורייתא מסתברא דענשו מרובה, דהא על האיסור דאורייתא הי' שייך בנקל שלא לעבור.

8 עיין בדברי ר' ישראל שבאמת קשה מאד לדעת מה באמת יכנסו בגדר הקלות או הכבידות (דהא, כמו שאמרנו, מצבו העכשוית הוא רק מחמת הרגלו לפני זה), ורק הש"י יודע איך עורכין המצות והעבירות. ואף אם נאמר דלב יודע מרת נפשו (אבל הרבה פעמים אף זה אינו, דבנקל מטעה אדם את עצמו), אבל אחרים בודאי א"א לדעת, וא"כ שפיר שייך דללמד אחרים לחלל שבת באופן שבאמת הי' להם עמידת הנסיון בבחינת הקלות.

ויותר מזה, אפילו אם הי' ידעין בברירות שענין מסויים במצב מסויים הוא באמת בגדר הכבידות, ואפילו ננקוט כדברי ר' ישראל וצוק"ל החולקין המצות לבחינות שונות, אפ"ה י"ל דהוה ענין להאיש הפרטי, אבל לאחרים מהיכי תיתי דמותר

ועזר לו למצוא את הנוסח הקצר ביותר לפרוט שלו, כדי להשתמש בו ביום השבת ולמעט בזה בחילולה כמה שאפשר¹⁰."

עוד שם "באופן דומה לזה, נהג, כפי שמספרים, גם בעיר קניגסברג, לאחר ששוכנע שאין בידו להשפיע על החנוונים שיסגרו את עסקיהם בשבת, התנה אתם שלפחות לא יביאו בשבת את המפתחות מביתם אל החנות משום איסור הוצאה, ויחביאום באיזה מקום סתר סמוך לחנות."

ועיין שם בהערה שכתב המחבר "ובודאי ציפה גם כאן שמתוך צמצום חילול השבת יבוא לבסוף להסתייג ממנו לגמרי." וברור דכן הוא - וכלשונו (אור ישראל סוף סי' ר') "ובזה, הבא לטהר יסייעוהו הקב"ה לילך מדרגא לדרגא, לקיים התורה והמצוה גם בבחינת הבכידות, לטוב להאדם - הוא האנכי - בעולם הנצחי". אבל לכאורה לפי שיטתו, שפיר יש מקום לומר שהי' עושה כן ר' ישראל אף אם ידע דמעולם לא יגיע להתגבר ולקיים גם בבחינת הכבדיות, וכלשונו דאף עזיבת החטא בבחינה הקלה בלבד "אין ערוך לגודל מעלתה לטוב לו, בזה ובכא" (שם סוף סי' ז'), בפרט כי במדינות שעשה כן ר' ישראל "שמירת השבת יותר כבד לשמור, כמעט, מכל עבודת ה' ית"ש" (שם).

ג) שיטת הרה"ג ר' משה פיינשטיין זצ"ל:

ועיין בספר מסורת משה (ח"ג, א"ח אות קס"ג) שהתנגד הגרמ"פ זצ"ל למעשיות אלו בשם ר' ישראל, ואמר שא"א לומר כן, אלא מי "שמחלל שבת ברצונו לא שייך לייעצו להצילו מאיסור ד"הלעיטהו לרשע וימות"¹¹

אבל באמת ר' ישראל לא הי' רק נאה דורש בזה, אלא אף נאה מקיים. עיין בס' תנועת המוסר⁹ (חלק א' עמוד 471) דשבא ר' ישראל לממל הי' מצב היהדות נמוח מאד, וסוחרי העיר, שרוב עסקיהם קשורים עם הנמל, היו טוענים ופורקים סחורותיהם בשבת כבימי החול, וגישת ר' ישראל אליהם והשפעתו עליהם הי' מתונה וההדרגתית. דרש בפניהם והסביר להם ערך השבת לפי סגנונם ורוחם, ואמר "לטפל במעני הנמל בשבת - מוכרחים, אך הכתיבה אינה הכרחית." הסוחרים הסכימו לדעתו וקבלו עליהם לא לכתוב. לאחר כמה שבתות דרש שוב ואמר "לפרוק סחורות בשבת - מוכרחים, אבל טעינה בשבת, בודאי שאינה הכרחית." הסוחרים הסכימו גם לזה. כעבור זמן מה, הופיע שוב והזהיר גם על הפריקה. וכך השפיע, צעד אחר צעד, עד שעורר שם מהפיכה גמורה.

ושם (עמוד 312 - 212) "פעם נודמן לו לשבות באחד הכרכים בבית מלון ידוע. בשבת הרגיש בצעיר אחד, מאכסנאי המלון, כשהוא יושב בעיצומו של יום ורושם חשבנותיו. עם כל הזדעזעותו של ר' ישראל למראי חילול זה, לא הגיב בשעת מעשה ולא כלום. במשך היום החל להתחקות על שרשיו של אותו צעיר, ונודע שהוא עובד כסוכן בפירמה מסחרית גדולה ומוטל עליו לנהל יומן ולמסור יום יום, לרבות שבת, דין וחשבון מעסקיו. רבי ישראל נכנס אתו בשיחה ארוכה, גילגל וגילגל עמו, ואחרי שנוכח שאין אפשרות לכפות עליו שיעזוב לגמרי אותה משרה, השפיע עליו שיקצר לכל הפחות בכתיבתו. ובמוצאי אותו שבת, ישב אתו ר' ישראל עד שעה מאוחרת

ללמדו לחלל שבת (אף בכונה רצויה), דהא כ"ז שאין כאן פקו"ג אף הכבדות אסורות לגמרי.

9 להרב דב כ"ץ ז"ל. ועיין במכתב הרה"ג רבי אליהו אליעזר דסלר (בעל מכתב מאליהו, ונכד לר' ישראל סלנטר) להמחבר (נדפס ריש הספר), שכתב שעבר על הספר מראשו לסופו, וזולת מקום אחד קלע המחבר האמת בכל מה שכתב.

10 עיין שם בהערה שציין להשוות למש"כ על השפעתו ההדרגתית על סוכני הנמל בממל (אבל יש שם ט"ס במספר הדף, וצ"ל 471).

11 ואיתא שם דאמר הגרמ"פ דזה שונה לגמרי ממה שכתב הח"ח ספר מחנה ישראל (עיין שם בפרק ז' שמבאר

(ב"ק ס"ט)¹².

נורמלי". הרי דס"ל דאסור ליעץ לעבור איסורים אף אם הכוונה להציל מאיסורים אחרים.¹³

ובמסורת משה (ח"ד, יו"ד אות ע"ד) ב"איש ואשה שלא נישאו בחופה וקידושין ומקיימים ביניהם יחסי אישות ובאים לשאול האם כדאי שתלך האשה למקוה, שאין ליעץ להם שתעשה כן בשביל למונעם מאיסור כרת ד"הלעיטהו לרשע וימות", אמנם אם היא הולכת מעצמה זה טוב¹⁴, ומה שאין אנו

ושם (עניני הנהגה אות י"ג) שאחד שאל "האם יש לו ליעץ לבחור אחד שנכשל במשכ"ז ר"ל, אבל גם יש לו נטייה לנשים, שיותר טוב שיעבור איסור משכב נשים כדי להצילו ממשכב זכור שזה איסור מיתה, וזה [נידות] זה רק כרת. והשיב רבינו בכעס שבודאי אסור ליעץ כך, שיעבור איסור יותר קל כדי להצילו מאיסור יותר חמור. ובכלל אדם שחושב שבידו ליעץ כך אינו אדם

הח"ח הענין למעט החליל שבת והחוב לשמור הפרטים שביכלתו אף למי שבהכרח יחלל ש"ק" משום שהספר נכתב אלו שהולכים בצבא שמוכרחים [באונס] לחלל שבת" משא"כ בצירור ר' ישראל שחיללו ברצון.

[אבל דע, שכמו בהרבה מקומות בסדרת ספרי "מסורת משה", הדברים נכתבו ונמסרו בחוסר בהירות ובאופן משובש ומוטעה וקטוע, ואינו ברור על איזה נקודה התנגד הגרמ"פ זצ"ל. ועיין לקמן.]

12 "כרם רבעי היו מציינין אותו בקווחות אדמה וכו' ושל עולה בהרסית וכו' אמר רשב"ג בד"א בשביעית דהפקר נינהו אבל בשאר שני שבוע הלעיטהו לרשע וימות". וברש"י שם "אבל בשאר שני שבוע - שהן באים לגוול יניחם ויאכלו דבר האסור והלעיטהו לרשע וימות". והוא משנה מעשר שני פרק ה' משנה א'. אבל יש לעיין, דהא מבואר בגמ' שם דהצנועין מניחין את המעות ואומרים כל הנלקט מזה מחולל על המעות הללו (ועיין רמב"ם פרק ט' מהל' מעשר שני הלכה ד). ועיין ברש"י (שם ס"ח עמוד ב' בד"ה סבר) "הצנועים מניחין כו' בני אדם חסידים שרוצין לסלק ידי כל אדם מן העבירה", דהיינו, שאף שמותר לומר "הלעיטהו" אבל אין זה מדת החסידים. ועיין שם במאירי (ס"ט עמוד א') "הצנועים הרוצים ולא להיות אדם נכשל בשלהם" - וא"כ לדבריו א"ש דדוקא בשלהם עושין לפנים משורת הדין כדי שלא יכשלו אחרים בשלהם דייקא (ובודאי יהי' כן כשנותנין בידים, עיין רמב"ם פי"א דמעשר הל' י"ב, וקובץ תשובות להגריש"א זצ"ל ח"ב סי' כ"ח, ומה שהביא מבית יצחק או"ח סי' כ"ט), אבל רש"י כתב "כל אדם". אבל למעשה שפיר יש לומר דאף הצנועין יסכימו דבאופן שלנו אמרינן הלעיטהו, דהתם יש רק הרוחה במה שמסירין האיסור, משא"כ בצירור שלנו שמורין לו לעשות מעשים אשר לא יעשו (עיין לקמן מה שהבאנו מאג"מ אבה"ע ח"ג סי' נ', ויור"ד ח"א סיק ג"ב).

[ועיין בשו"ת טוב טעם ודעת ח"א (סי' קע"ח) דכתב יסוד דאמרינן הלעיטהו באופן שאף אם נעשה לו תקנה להנצל מעבירה אחת, עדיין נכשל בעבירה אחרת, וא"כ בצירור דידן בודאי אמרינן הלעיטהו. אבל עדיין צ"ע דשם רק ביאר מתי אמרינן הלעיטהו ומתי לא (כגון בגיטין ל"ח בחצי שפחה, עיין שם), אבל עדיין צ"ע במקומות שכן אמרינן הלעיטהו, באיזה מהם אין הצנועין עושין כן.]

ויש לעיין אם יש מקום לומר דמותר לומר הלעיטהו במקום דיש לו הפסד, משא"כ בלא"ה יש לנהוג כהצנועין, וכ"ז עדיין צל"ע.

13 בצירור הקודם בנוגע ליעץ לחלל ש"ק באופן קל, יש משמעות שם (עיין שם הערה קמ"ב) דהתנגד הגרמ"פ זצ"ל למעשי ר' ישראל רק מפני שהבין דהכוונה דעשה כן מטעם אהבת ישראל, ולא להצילו מאיסור. אבל להצילו מאיסור שפיר דמי, ובצירור זו (משכ"ז ונדה) מבואר דלא כזה. אבל האמת הוא דבס' תנועת הנוסר מעולם לא כתבו דטעם ר' ישראל הי' משום אהבת ישראל, אלא להשפיע עליהם לטוב כדי שיחזרו בתשובה (לבסוף לגמרי, וכתבתי דלדעת אפסר דהכוונה הי' גם לעת עתה לכל הפחות בבחינת הקלות). וכבר כתבתי (למעלה הערה י"א) דכל הענין נכתב בחוסר בהירות ובאופן משובש ומוטעה וקטוע. ואני מביא מס' מסורת משה, לא משום דאפשר לדייק בדבריו ולסמוך עליו למעשה, אלא כדי לרדן בכללות הענין שמובא שם.

[ויש להדגיש, דאפילו אם באיזה מקום הובא הסיפור בר' ישראל כדוגמא של אהבת ישראל (שלא ראיתי הובא כן), עדיין שפיר י"ל דהכל ענין אחד הוא, דפועלת הצלה מחטא הוא (בין השאר) מטעם אהבת ישראל, והוי תרין ריעין דלא מתפרשין, עיין אהבת חסד למרן הח"ח (חלק ג' פרק ז').]

14 אבל עדיין יש לעיין אם יש לנו להתייר לטבול במקוה אף כשהיא הולכת מעצמה. עיין שו"ת הריב"ש (סימן תכ"ה) בשם הרמב"ן דאין טובלין הבתולות "משום דהויא חומרא דאתיא לידי קולא שיבאו בה לידי מכשול". ובכ"י (י"ד סי' קפ"ג בסופו) "כתב הריב"ש (סי' תכ"ה) שנשאל אם איסור נדה נוהג גם בפנויה והשיב שדבר פשוט הוא שנוהג בה והאריך בדבר וכתב שהטעם שלא תקנו טבילה לפנויה כדי שלא יבואו לידי מכשול בהסתלק ממנה איסור נדה החמור". ובבאר היטב (או"ח סי' ש"ג ס"ק א') "כי הבתולות אסורות לטבול". ובאמת מדברי הריב"ש והב"י לכאורה רק מבואר דלא

במסורת משה חלק ד' (אבה"ע אות ל"א) שהתיר לסדר גט לאשה ולוותר על חדשי הבחנה אם בלי זה לא יהי אפשר לסדר הגט, ותגרם שתזנה האשה או תנשא בלי הגט.

וכע"ז ממש הוא באגרות משה (אבה"ע ח"ג סי' נ') "ואני מסופק באשה שיודעת שאסורה להבועל ותאמר שאם לא יסדר לה הרב קידושין אחר שתקבל הגט עם הבועל שניסת לו כבר בערכאות לא תקבל את הגט ותדור עמו בלא גט, שאולי כדי לסלק ממזרות ואיסור א"א יהיה הרב מותר לסדר הקידושין בהודעה להם שהיא אסורה לו ורק שהקידושין תופסין ולא יהיו הבנים ממזרים וכו'" וכתב דאף שיש מקום להקל אבל מאידך גיסא "שאיין מן הראוי להזדקק לנישואי עבירה דדבר מכווער הוא לנו אף שיסולק בזה איסור וכו' משום דלא איכפת לן כל כך בעבירות הרשעים דהא איכא רשב"ג דסובר בכה"ג במע"ש רפ"ה הלעיטהו לרשע וימות, ולכן אף אם איכא חולקין עליו דנימא דהצנועין חולקין וגם ת"ק דר' יוסי בדמאי פ"ג מ"ה עיין בירושלמי שם והר"ש שם, נמי הוא רק התם

מיעצים להם שתעשה כן כי אין אנו מבקשים עצות לרשעים. והזכיר רבינו פעם נוספת את דברי הט"ז¹⁵, ואת הגמרא בכתובות (ג): שאין להקל בגזירה דרבנן אפילו מחמת שמד שנוהגים הגוים בבנות ישראל. ואת המעשה שמיחסים לרבי ישראל סלנטר¹⁶.

ושם (באות ע"ה) "ושאלתי את רבינו בשם ר' שמואל פירסט לגבי אדם שעומד באמצע לקבל "היתר מאה רבנים", אך אמר שלא יחכה עד שיקבלו, אלא בדעתו להיות ביחד עם האשה גם בלי נישואין אזרחיים, והשאלה היא האם ליעץ לו שתלך אשתו למקוה. והשיב רבינו שאין להתערב בעניני דת עם אדם כזה".

הרי כנראה דעתו של הגרמ"פ זצ"ל כעין דעתו של הגריש"א זצ"ל - דזה אינו ענין שלנו ליעץ לעוברי איסורים במזיד האין לעבור באופן שיתקטן האיסור - אבל הבעלי דבר בעצמן בודאי יש להם לעשות כן¹⁷.

אבל למעשה גם מצינו באיזה מקומות שכן יעץ והתיר הגרמ"פ זצ"ל לעבור על איסורים באופן שיתקטנו האיסור. עיין

"תיקנו" לה לטבול ולא ד"אסורות" לטבול. אך למעשה נראה דנקטו כעין איסור להניחן לטבול, (עיין שו"ת יביע אומר ח"א, או"ח סי' ל' אות ט"ו "שגדרו גדר בזה לכל יטבלו הבתולות"). וא"כ מה שהביא בשם הגרמ"פ דאם היא הולכת מעמדה מה טוב, י"ל דזהו רק אם הולכת למקום שאין מכירה שהיא פנויה.

ועיין במג"א (סי' תר"ו ס"ק ח') שגם הבתולות נוהגות לטבול בערב יום הכפורים, וכן הוא בקיצור שו"ע (סי' קל"א סעיף ו'), ועיין בשו"ת רב פעלים ח"ד (יר"ד סי' ט"ז) מש"כ בזה.

15 עיין שם בהערה דכתב "דאינו יודע לאיזה ט"ז נתכוין רבינו". אבל נראה פשוט דהכוונה לט"ז יו"ד סי' של"ד ס"ק א' עמש"כ הרמ"א שם "ומנדין למי שהוא חייב נידוי ואפילו יש לחוש שעל ידי כן יצא לתרבות רעה, אין לחוש בכך" כתב הט"ז "תמיה לי האי מילתא טובא דהיאך נחוש לאיסור שעושה זה ונביאהו לידי תרבות רעה ח"ו אשר כל באיה לא ישובון וכו' "ויש לי להביא ראיה איפכא מתלמוד ערוך פ"ק דקדושין (דף כ') במי שנמכר לעבודת אלילים עצמם דהיינו לחטוב לה עצים ושאר צרכים לא לשם אלהות ואמרה תורה שצריך לגאול אותו דתנא דבי ר' ישמעאל הואיל והלך זה ונעשה כומר לעבודת כוכבים אימא לירחי אבן אחר הנופל כלומר שלא תהא לו גאולה ת"ל גאולה תהיה לו והנה ק"ו יש כאן דמה התם שכבר נעשה כומר לעבודת כוכבים ואפ"ה הוהיר' תורה בקום עשה שחייבין לפדותו ק"ו בזה שעדיין לא התחיל בעבודת כוכבים כלום פשיטא שצריכים אנו להיות נזהרים להיות לפחות בשב ואל תעשה ולא לעשו מעשה להביאם לידי עבודת כוכבים ודאי זה דבר שאין שוה על הלב להניחו וראיה עוד ממ"ש הגאון מוהר"ר יודא מינץ ז"ל בתשובה סי' ה' וז"ל ובראוטי שא"א להציל שתי נפשות מישראל שלא יצאו לתרבות רעה ח"ו אמרתי להתיר מינקת חבירו כו' וכו' וא"כ ק"ו בזה שאין לעשות מעשה שיש חשש ממנו כנ"ל ברור שאין לעשות למעשה כהג"ה זאת". ולכאורה הכוונה דהזכיר הגרמ"פ דברי הט"ז לפלפל בדבריו מתי עושין תקנה לרשעים, ועיין אג"מ יו"ד חלק א' סי' נ"ג (הובא למטה).

16 היינו, המעשיות דלמעלה, והזכירם לתמוה עליהם.

17 וכעין זה מצינו שס"ל החזו"א. עיין חזו"א דמאי (סי' ט"ז ס"ק י"ד, תשובות וכתבים זרעים סי' ב', דרך אמונה להגרות"ק זצ"ל - ביאור ההלכה, הלכות תרומות פרק י"ג הל' י') "הנה אם הי' הגידון בע"ה לעצמו ודאי היה ראוי לבחור הרע במיעוטו וכו'". ועיין למטה עוד בשיטת החזו"א.

דמצילו מן האיסור ע"י מה שעושה בביתו כחלול והפקר דר' יהודה ור' דוסא, אבל להתעסק במעשה האיסור כו"ע מודו שאין להתעסק אף להציל מחטא אחד, אבל כיון שיסולק בזה שיזדקק לסדר הקידושין איסור החמור דא"א דבא מזה אנדרלמוסיא¹⁸, וכ"ש כשיסולק בזה ריבוי ממזרות אפשר שיש להזדקק כיון שהוא לתקון העולם.

וגם לתירוץ השני בתוס' שבת שם (דף ד') ותוס' גיטין דף מ"א דבחיפה שפחה וחציה בת חורין שכפו את רבה לשחררה משום דנהגו בה מנהג הפקר אף שהם פושעים הוא משום שהוא כמצוה דרבים מחמת דרבים נכשלו בה אף שכל הרבים שנכשלו הם פושעים¹⁹, ועיין בהגר"א או"ח סוף סימן ש"ו שמשמע שסובר כתירוץ זה דתוס' להלכה, כ"ש שבשביל שלא ירבו ממזרים בישראל ובשביל שלא תהא אנדרלמוסיא בעולם שהוא צורך הרבים דכשרים וצדיקים וגם הוא כצורך של כל ישראל שהיה שייך להתיר איסורא זוטא וכו' וכן היה נוטה הדעת ולמעשה צ"ע."

הרי באג"מ (משנת תשכ"ז) בנוגע לאיסור לבועל כשכבר דרו יחדיו נוטה להתיר אבל הניח בצ"ע, ובמסורת משה (משנת תשל"ו - תשל"ז) בנוגע לאותו ציור ממש רק שלא דרו יחדיו ובנוגע לאיסור הבחנה התיר למעשה. אבל בשני המקומות הדגיש דאין טעם ההיתר

משום תקנת האשה, דמטעם זה לא הי' לנו להתיר, אלא לטובת הכלל שלא יתרבו ממזרים בישראל ולמנוע אנדרלמוסיא מעולם, ואינו דומה כלל להציורים האחרים, ועדיין היסוד קיים, דאין ענין שלנו ליתן עצות לרשעים באופן שעדיין חוטאין, דבזה אמרין הלעיטהו לרשע וימות²⁰.

ועיין אג"מ יו"ד חלק א' סימן נ"ב וז"ל "ודאי להתיר איסור דרבנן לרשעים שאומרים שאם לא יתירו להם יעברו איסורים החמורים דאורייתא ואף שישתמדו אין לנו לחוש לזה".

ועדיין יש לעיין במש"כ במסורת משה (חלק ג', ענינים שונים, אות כ"ד) דהתיר לאחד לקבל רבנות בבית הכנסת שיושבים אנשים ונשים בנפרד אבל בלי מחיצה, אך ורק שאם יש לו מחשבה ותקוה שבמשך שנה או שנתיים ישפיע עליהם שיהי' מחיצה כדין. הרי דאף דהגביל ונתן קץ לדבר, למעשה התיר מצב של איסור במטרה להציל ולהשפיע לטוב. ויש לעיין לשיטתו למה מותר לעשות כן. ואפשר דגם שם נחשב לטובת הכלל²¹.

אבל עדיין יש עוד מקום עיון בשיטת הגרמ"פ זצ"ל בזה. עיין אג"מ יו"ד חלק א' סי' נ"ג (משנת תשי"ט) בנוגע "ליתן השגחה לקצבים שאין להאמינם על הניקור ועל ההדחה קודם ג' ימים שיש רבנים הסוברים

18 וכמו שמביא ריש התשובה שם "דבר גדול עשה כתרו"ה לסלק איסור א"א ממנה שבשביל זה אנדרלמוסיא בא לעולם כפרש"י בחומש ריש פ' נח".

19 צע"ק, דבתוס' שם (שבת ד' ע"א בד"ה וכי) איתא "משום שהיתה מחזרת וממציאה עצמה לזנות ודומין לאנוסין". ובתוס' עירובין ל"ב עמוד ב' "אבל שפחה האסורה לעבדים ולבני חורין והיא להוטה אחר זנות אי אפשר שלא תכשיל בני אדם ודמו לאנוסין". ובתוס' גיטין (מ"א עמוד ב' בד"ה כופין) "אע"ג דהם פושעים כיון שהיתה מחזרת אחריהם ומשדלתן לזנות חשיבי כאנוסים".

20 ובאופן שצריך לסייע האיסור אף הצנועין יסכימו. ובאופן שאין צורך לסייע - עיין אג"מ יו"ד ח"א סי' נ"ב ואף למנוע מרשעים מה שאפשר שלא יעברו על איסורים הוא מצוה גדולה דהא מתני' קרי להו צנועין. וגם הרמב"ם בפ"ט ממע"ש ונטע רבעי פסק שטוב לעשות כצנועין". ובנוגע לעצם הענין דהלעיטהו, עיין אג"מ אורח חיים חלק ה' סימן כ"ח בנוגע להתועלת שיש בעשיית עירוב למחללי שבת במזיד בפרהסיא, שכתב ד"פליגי תנאי בזה. דלרשב"ג הא אין צורך, דהא אמר בפ"ה דמעשר שני מ"א שאין מצינין על ערלה ונטע רבעי בשאר שני שבוע דהלעיטהו לרשע וימות (ב"ק ס"ט ע"א), ובירושלמי דמאי פ"ג ה"ה איתא שגם ר' יוסי סובר כן, ומשמע שהלכה כן, דהא הלכה כרשב"ג במשנתנו. וגם הא רוב המחללין שבת הם כופרין בכל התורה כולה, שאולי כו"ע מודו שליכא חיוב ואף לא מצווה להשתדל לתקן עירובין שבבילם וכו'".

21 ועיין באג"מ או"ח ח"ה סי' י"א (הובא בהערה במסורת משה שם), וכ"ז צע"ק.

השגחה ומ"מ יקנו, דהש"ך הא סובר בסי' קנ"א סק"ו שליכא חיוב להפריש ישראל שעושה במזיד. ואף שמסתבר שגם הש"ך יודה במומר לתיאבון וכו' מ"מ ודאי להכשיל אנשים כשרים שלא בידיעתם אף באיסור קל חמור מלהכשיל אנשים שיעברו בידיעתם אף שהוא מצד עצלותם לילך למקום רחוק וכו' וכעין ראייה יש מהא דסי' של"ד סוף סעי' א' שכתב הרמ"א ומנדין למי שהוא חייב נדוי ואפילו שיש לחוש שיצא לתרבות רעה והט"ז פליג שהקשה איך נחוש לאיסור שעושה זה ונביאהו לידי תרבות רעה ועיין בחות יאיר סי' קמ"א דטעם הרמ"א מתה"ד הוא משום דאם ניהוש לזה יוסיפו בני עולה לעשות כל הישר בעיניו והאריך בטעם זה שיש לחוש לקלקול הנשארם וכו' חזינן שאף שקלקול הנשארם הא יש רק לחוש לאיסור הקל שעבר אולי יקילו גם אחרים מ"מ עדיף לחוש לזה מלחוש לקלקול העובר מה שיעבור עי"ז באיסור שמד דע"ז. א"כ גם הכא אם יש לחוש שיכשלו אחרים שלא בידיעה אף שהוא רק באיסורים הקלים אין לנו לחוש מה שאם לא יתנו השגחה יקלקלו העוברים בידיעה על איסור חמור דנבלות וטרפות".

הרי דאף דבאופן שיכשיל הכשרים אף בעבירה קלה לא חשש לתקנת הקלים והמזידין²², אבל כל שאין חשש לקולל ס"ל דיש לתקן שלא יעברו איסורים חמורים אף כשעדיין יעברו איסורים קלים, והביא רא"י מגמ' סוטה, וכתב דמשמע שגם מיעצים להם לעבור איסור הקל כשלא ישמעו לבטל שניהם²³. וצ"ל דגם זה הוי מטעם דהוא תקנת

דאם לא יתנו השגחה ימכרו גם נבלות וטרפות ומוטב לתקן שימכרו לכה"פ בשר כשר אף שישאר ספק אינו מנוקד שבצד הפנים שאין שם מחלב אלא משהו וכו' וספק הדחה שהוא רק איסור מחומרת הגאונים. וכתב דבמקום דאין חשש תקלה לאחרים דבלא"ה ידקדקו על הכל "יש ליתן להם השגחה ואין לחוש שמא יטעו מי שהוא לחשוב שמתירין איסורים דגידי חלב ובשר ששהה ג' ימים. וראיה מסוטה דף מ"ח דא"ר יוסף זמרי גברי ועני נשי פריצותא זמרי נשי ועני גברי כאש בנעורת למאי נ"מ לבטולי הא מקמי הא ופרש"י אם אין שומעין לבטל את שניהם נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת, הרי מפורש שעל הב"ד יש חיוב לתקן מה שאפשר שלא יעברו איסור שיותר חמור אף שיניחום לעבור באופן הקל שאי אפשר להם לתקן ולא חיישינן שמא יטעו מי שהוא שמתירין באופן הקל, ומשמע ששם גם מיעצים להם כשלא ישמעו לבטל שניהם שתחת לעבור באופן החמור יעברו באופן הקל, א"כ כ"ש באיסור אחר שכשאינן יכולין לתקן כל האיסורים שעל הב"ד לראות לתקן האיסורים שיכולין אף שישתקו מאיסורים האחרים שאין יכולין לתקן.

אבל אם יש לחוש שיכשלו ע"י זה שיתנו השגחה לקצבים אלו, לאנשים שומרי תורה באמת שיחשבו שמעדיין בכתב הכשרם גם על כל הענינים ויקחו מהם בשר בחשבם שודאי הוא מנוקד וגם הודח כדין וכו' אז אסור ליתן להם השגחה דהרי מכשילין בזה אנשים כשרים בטעות דחמור הרבה מהכשלת אנשים שיאכלו במזיד דבר איסור כשידעו שאין שם

22 ועיין חזו"א דמאי (סי' ט"ז ס"ק ט"ז ובתשובות וכתבים וברוך אמונה שם) "ומיהו כל הנידון שכתבנו הוא בתיקון החשודים אילו לא היו חברים קונים מאותן הפירות אבל גם מחית חברים תמוכה על פירות אלו ודאי אין לעשות תקנה לחשודים ותקלה לחברים".

23 ועיין בס' לבושה של תורה (מהרב פסח אליהו פאלק זצ"ל, סי' מ"ד אות ד') דהביא דברי האג"מ והעיר על פרט זה "איברא מש"כ שמשמע מגמ' זו שאם יש צורך לכך שמוותר גם להורות היתר על הקל בכדי שעי"ז ישמעו לפרוש מהחמור וכו' לא אבין מהיכן יש לדייק כן, הא לכאורה אין זכר לזה שגם מותר להתיר להם בהדיא מה שאסור וצ"ע".
אבל האמת הוא, דמעולם לא אמר האג"מ שיש "להתיר" להם כלל. דבציור שם עוברין שני האיסורים בלא"ה, והשאלה הוא רק "לבטל" אחד מהם, וכשלא ישמעו לבטל שניהם, מיעצים להם שתחת לעבור באופן החמור יעברו באופן הקל, אבל הכל הוא בתורת ובאופן "ביטול" ומה "שמניחים" לעבור ועל מה "משתקים", ולא בתורת היתר. ואפשר דדייק האג"מ

הציבור, וחייב ב"ד לתקן לטובת הרבים, וכל מה שס"ל דאינו ענין שלנו לייעץ לעוברי איסורים במזיד, היינו ליחיד.

(ד) החילוק בין יחיד לציבור, ועוד בשיטת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ובשיטת החזו"א, החיד"א, הנו"ב והחת"ס זי"ע.

והנה, מה שכתבנו דיש ענין לתקן לצורך הציבור, אף "לבטולי הא מקמי הא", לכאורה איפכא מצינו.

עיי' בקובץ תשובות להגריש"א זצ"ל (חלק ג' סי' קל"ה) דהביא מהשורש יעקב (הובא בדרכי תשובה סי' קצ"ו סעיף י"א) באחד שמסרב להמתין ה' ימים ורצה להתחיל ז' נקיים מיד אחרי שייפסק דמה גם בתוך ה' ימים, ואם לא יתירו לו יחיה אתה ללא טבילה, והעלה דח"ו להורות היתר ולהקל בזה. וכן הביא מכוכב מיעקב ומהרש"ם דח"ו להתיר לשחוט בתוך ה' ימים אף דאל"כ יאכלו במסעדת נכרים. והמהרש"ם הביא את דברי ספר עקידת יצחק (פרשת וירא שער כ') "וכן הוא הדין בכל מה שחטאו היחידים בכל צבור וצבור בפרוץ באחד מהאיסורים שבתורה כגון ביין נסך או גבינה של עכו"ם או שעטנז וכיוצא שהעלם עין השופטים והמנהיגים מתיר אותם כאלו הם מותרים מן הדין שכבר הפכו בזה חטאות היחיד אל חטאות הצבור מכללם. וכמה פעמים נתחבתי על זה על אודות הנשים הקדשות

שהיה אסורן רופף ביד שופטי ישראל אשר בדורנו ולא עוד אלא שכבר יאותו בקצת הקהלות ליתן להם חנינה ביניהם גם יש שמפסיקין להם פרס מהקהל כי אמרו כיון שמצילות את הרווקים או הסכלים מחטא אסור אשת איש החמור או מסכנת הגויות מוטב שיעברו על לאו זה משיבאו לידי אסור סקילה או סכנת שריפה. ואני דנתי על זה פעמים רבות לפנייהם ולפני גדוליהם והסברתי להם שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש איש מבית ישראל בסתר ושלא לדעת הרבים וברשות ב"ד חטאת יחיד הוא והוא שבעונו ימות וכו' אמנם החטא הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים והדת נתנה בבתי דיניהם שלא למחות בו הנה הוא זמה ועון פלילי וחטאת הקהל כלו ולא נתן למחילה אם לא בפורענות הקהל וכו'".²⁴

הרי שלהקל לצורך הציבור, או אף אם רק מעלימים עיניהם באופן שנראה כמו שהוא בהסכמת עיני העדה, אף אם הוא במטרה להציל הציבור מעבירות יותר חמורות, ואף אם הוא רק פסק ליחיד אבל בהסמת המנהיגים, הוא עון פלילי שא"א להתיר בשום אופן.²⁵ אבל לכאורה צ"ע מהגמ' סוטה²⁶.

ונמצא דהאג"מ מדגיש יותר האיסור לסייע יחיד החוטא במזיד דהלעיטהו לרשע, ומצד שני החיוב שעל הב"ד לראות לתקן למעט איסורי הרבים. והגריש"א אסר בין

כן מלשון הגמ' שלא כתב הגמ' "לבטולי הא" אלא "לבטולי הא מקמי הא". ועיי' למטה.

24 ועיי' בס' בס' לבושה של תורה (שם אות ב' - ג') שהביא דברי העקדה כסמך למש"כ בשו"ת פאת שדך (סי' קמ"ז), ודברי העקדה הובאו בשו"ת יביע אומר חלק ד' (יורה דעה סימן ז' אות א') וציץ אליעזר חלק י"א סימן נ"ה אות ב' - שתי תשובות אלו מביאין דברי העקדה בנוגע לאותו שאלה שנשאל הגר"מ פ"צ"ל (יורה דעה חלק א' סימן נ"ב) באם ליתן השגחה למקום שיש מאכלי חלב למי שרוצה לאוכלם אף אחר אכילת בשר (והאג"מ לא הביא העקדה).

25 ושיטת הגריש"א הוא שאין לנו לעסוק בתקנות לטובת הרשעים אף במקום שאין מקילין באיסורי תורה ואף במקום פק"ו. עיי' בקובץ תשובות (ח"ב סי' כ"ח) בנוגע האם לפרסם שם החולה המבקשת להנקם במחלה את כל שאר האנשים, דרך תשמיש, כשם שהדביקו אותה. ופסק הגריש"א דהלעיטהו לרשעים אלו אשר הפרוצים בעריות ומפני גדול תאוותם אינם מבררים לעצמן מציאות האשה שמונים עמה.

26 ולכאורה צ"ל דהעקדה ודעימיה ס"ל דהגמ' בסוטה מירי אן ורק על איזה מהעבירות יש למחות (וכ"כ בס' לבושה של תורה). אבל עדיין צ"ע דלהעקדה א"א אף להעלים מחטא הציבור. ובס' לבושה של תורה (שם אות ה') מביא הערה זו בשם בנו ר' משה פאלק שליט"א, וכתב דצ"ל דמירי דכבר הוכיחן על שתיהן ולא שמעו, ורק אח"כ באו לתבוע עכ"פ החמור. (אבל באמת אינו ברור מלשון העקדה דאף זה יהי' מותר לשיטתו).

הרבים מאיסור דאורייתא אלא שזה צריך לשקול שלא יצא השכר בהפסד.

הרי להחזו"א לפעמים צריך עיני העדה להתיר איסור דרבנן כשהוא לתקנת הרבים, ולא אמרינן להיפך דרבים יותר חמור²⁷.

(ה) **בוצע ברוך או רבים השיב מעון?**

ובאמת נראה דכבר נחלקו הראשונים בסוגיא זו. עיין סנהדרין ו' עמוד ב' "רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע וכל הבוצע הרי זה חוטא וכל המברך את הבצוע הרי זה מנאץ ועל זה נאמר בצע ברוך נאץ ה' אלא יקוב הדין את ההר שנאמר כי המשפט לאלהים הוא וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנאמר תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא משפטיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון וכו' רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוא אומר זה ביצוע".

ושם ז' ע"א "ופליגא דרבי תנחום בר חנילאי דאמר רבי תנחום בר חנילאי לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שנאמר וירא אהרן ויבן מזבחה לפניו מה ראה אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחרו ומיקיים בי אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולא הויה להו תקנתא

ביחיד בין ברבים, ומדגיש יותר שיטת העקידה שברבים הדבר חמור ביותר, דאיסור גמור וחמור לב"ד ולמנהיגים להתיר (או להעלים עיין) שאף החטא הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים שלא למחות בו הנה הוא עון פלילי.

ומצינו עוד מגדולי אחרונים דנראין דשיטת הגרמ"פ זצ"ל הוא כדבריהם, עיין מש"כ החיד"א בשו"ת חיים שאל (חלק א' סימן ו') בנוגע לגדור הפרצה של מגלחי תער ע"י ש"יותר להם לגלח בימי העומר" והביא הגמ' בסוטה שמביא האג"מ, וכע"ז בנוגע לגילוח בחוה"מ - עיין מש"כ מורינו הג' יחזקאל מופת הדור זצוק"ל בנו"ב מהד"ק או"ח סי' י"ג ובמהד"ת או"ח סי' צ"ט - ק"א. ושיטת הגריש"א והעקידה נראה שהוא כעין מש"כ החת"ס על הנו"ב הנ"ל - עיין בשו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ד (ועיין שם בסוף התשובה).

והנה, מה שעבד ר' ישראל סלנטר עובדא בנפשיה ה' בין בצבור בין ביחיד כמו שהבאנו למעלה, וא"כ במושכל ראשון היה דחולק ר' ישראל על הגרמ"פ וגם על העקידה והגריש"א, ורבינו מאורנו ר' ישראל זצוק"ל יחידאה הוא בזה.

אבל עיין בחזו"א (מקואות תנינא, סי' ג' אות י"ז) דלאחר שכתב דאם א"א לתקן אחר, והרבים ודאי יכשלו, יש לסמוך על המתירים כולו בהמשכה עיין שם, דלכל הפוסקים אין כאן רק פסול דרבנן, הוסיף חידוש נורא "ופעמים שצריך לתקן מקוה כשר דאורייתא אף שודאי פסול מדרבנן כדי להציל את

27 אבל כמש"כ החזו"א רק לפעמים צריך לעשות כן. דגם החזו"א ס"ל דצריך שיקול מפני חששות כעין מש"כ העקידה ואחרים.

עיין חזו"א דמאי (סי' ט"ז ס"ק י"ד - ט"ז, ובתשובות וכתבים וכו' ריש דבריו הובא למעלה) "אבל יש מקום דנפיק מיני' חורבא וכו' וגם גורם התרשלות מעט בשקידת החכמים להסיר מכשלה ובכגון זה אין ראוי להורות לרבים כיון דסוף סוף הדבר באיסור נגד הדין וההלכה ואין לחברים להקריא שמם על זה כאילו התירו הפרושים את הדבר. ומלבד זה וכו' שזה הירוס כללי וכו'. במשקל ההנהגה הכללית נראה שאין לקיים מנהג זה בישראל, ואין לקיים מנהג קבוע ע"פ חברים, לספות איסורא לאינשי ולקרות שם של חברים על דבר שלא כהלכה". עיין שם. ועכ"ז, למעשה כתב החזו"א דלפעמים צריך לתקן מקוה שהוא פסולה ודאית מדרבנן, ולא חשש "לקרות שם על דבר שהוא דלא כהלכה". עיין למטה מה שנלפענ"ד הוא פשר הדבר.

לעולם מוטב דליעבדו לעגל, אפשר הוא להו תקנתא בתשובה".

וברש"י שם - "מקרא זה - ובוצע ברך. אלא כנגד מעשה העגל - שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו, והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל." הרי שאהרן עשה שלא כהוגן. וכ"כ המאירי שם - "אף על פי שהפשרה נבחרת לענין דיני ממונות לענין איסור אינו כן ואל יאמר הדיין נתיר לו את זה כדאי שלא יאכל את זה וכיוצא בזה הוא שאמרו לא נאמר מקרא זה ר"ל ובוצע ברך נאץ י"י אלא כנגד אהרן שנאמר וירא אהרן ויבן מזבח לפניו ר"ל ויבן מזבח לפניו ראה חור זבוח לפניו על שלא רצה לעשות להם כך ואמר אם איני שומע להם עושים לי כך ומתקיים בהם אם יהרג במקדש י"י כהן ונביא שהרי חור נביא היה ולא יהא להם תקנה שלא ליענש עונש מרובה מוטב שאעשה להם העגל ואפשר שיהא להם תקנה בתשובה".

אבל תוס' שם כתוב "כנגד מעשה העגל - אקרא דתורת אמת קאי כדכתיב בסיפיה ורבים השיב מעון שיהא להם תקנה כדמסיק". דהיינו דהפסוק משבח מה שעשה אהרן והפשרה שעשה. וכן הוא בחידושי הר"ן שם (לאחר שהביא מש"כ רש"י) "ויש מפרשים לא נאמר מקרא זה דכתיב בשלום ובמישור הלך אתי וכו' אלא כנגד מעשה העגל דכתיב בסיפא דקרא ורבים השיב מעון שמנעם מבוא בדמים וזהו לשבח". וכן הוא בהדר זקנים עה"ת.

ונמצא דכבר נחלקו בזה הראשונים. אבל אף לשיטת התוס' מבואר רק דמותר לתועלת הרבים, וכמש"כ הגמ' דכוונת אהרן הי' להצלת כלל ישראל.

ו) סיכום ופשר הדבר:

ולכאורה אפשר די"ל דפשר הדבר של כל מה שהבאנו כך הוא. דיש לחלק אם באנו להציל ולתקן, בפרט לצורך הכלל, וזה יהי' או

אם כבר נכשלו הציבור בעבירות ובאנו להציל כל מה דאפשר (עיין חיד"א שם), או אם יש מצב של נסיון גדול לרבים, או אפילו ביחיד החוטא עכשיו אבל רצה, או לכה"פ מסכים, לתקן מעשיו מעט מעט. דבציורים כאלו י"א דמעשיו הוי בגדר הצלה ותיקון. משא"כ כשאנו מדברים ממזידין שרצו "לסחוט" הרבנים ובאים אלינו ועלינו בכל מיני טענות ותביעות ועושים עסקאות עם התורה שאם לא נתיר להם כך וכך הם יעשו כך וכך, או אפילו אם לא באין אלינו בטענות ותביעות, אלא אנו בדין לקיים חיובי התורה, אין אנו חייבין לדאוג מה יהי' התוצאה ליחידים. ונחלקו גדולי עולם בפרטי הדברים, מתי נחשב למעשי תקנה והצלה, ובאיזה ציור לקלות ופשרה על חיובי התורה, ומחלל ה' במה שעושה בתורה סחורה וכמי שעושה בתוך שלו.

שו"ר דכעי"ז ברדב"ז (בסי' קפ"ז), וז"ל שם "שאלת ממני אודיעך דעתי באלו הפריצים העוברים עבירות ביד רמה ובשאת נפש וכשבאים ליסר אותם אומרים שימירו האם נייסר אותם ולא נחוש או לא". ומסיק הרדב"ז "דודאי מוטל עלינו לקיים תורתנו ויהיה מה שיהיה אח"כ". אבל אח"כ מסיים בדברים יסודיים (והוא כעין מש"כ למעלה) שע"פ דבריו יש להבין כל דברי הפוסקים בענין זה "ואף על גב שכתבתי כל זה להלכה מ"מ יש למנהיג הדור להיות מתון בדברים כאלה לפי שאין כל האנשים שוין ולא כל העבירות שוות הא כיצד אדם שהוא רגיל בעבירותו ובוטח בעצמו בטענתו אין חוששין לו ויהי' מה שיהי' ונעמיד התורה ואם אינו רגיל וקרוב הדבר שישמע ממשיכין אותו בדברים עד שישוב מעט ואין ממהרין להענישו מפני התקלה וכן כל כיוצא בזה והכל לפי ראות עיני הדיין המנהיג ובלבד שיהיו כל מעשיו לשם שמים"²⁸.

ודברי העקדה, דברי הרמ"א והט"ז ביו"ד סי' של"ד, דברי הח"מ וב"ש בסי' כ"ג (שניהם ס"ק א') בשם ס"ח²⁹, גמ' חגיגה ט"ז עמוד א' ובתוס' בד"ה ויעשה מה שלבו חפץ, ומו"ק י"ז ע"א וברש"י שם, ועוד ועוד.

ומסיים הנצי"ב "וכמו רפואת הגוף שאם רואה הרופא דידו של אדם כואב הרבה, פעם מחליט לחתוך אותה כדי שלא יתמשך הכאב הלאה בחלל הגוף ויסתכן, ופעם מחליט דמוטב לסבול הכאב ולא להפסיד היד, ודבר זה אינו נעשה כ"א בישוב דעת איזה רופאים יחד דשני הצדדים מסוכנים, כך רפואת הנפש המקולקל בזה האופן צריך ישוב הרבה עם איזה דעות ב"א גדולי תורה ובקרבם אלהים ישפוט שלא ליתי לידי חורבה ח"ו וה' יעמידני על קרן אורה".

ושו"ר בשו"ת משיב דבר להנצי"ב (חלק ב' סי' מ"ג - מ"ד) בנוגע "אשה אחת חשודה על איסור נדה ופעמים רבות חטאה במעל ובעלה כמוה, אך כעת עבר עליו רוח טהרה ונתעורר חפץ בקרבה לטבול מגיעולה במים טהורים וכו' בושח לחרפה לה לטבול בלילה עת טבילת נשים רבות הכשרות, אך אם יותר לה לטבול ביום עת אשר אין נשים בבית המרחץ, אז תשמור דת הטבילה כאשר ינתן צו עליה, וספרה וטבלה יום ח' לספירתה, ואם לא נתיר לה אזי תוסיף לחטוא כימים עברו וכו'". ועיין שם דגם השואל (הרב משה טאראטשאנקי ז"ל, דכתב הנצי"ב על דבריו "שאלת חכם וגם חצי תשובה") וגם הנצי"ב בתשובתו, הרחיבו הדבר מכמה וכמה סוגיות בש"ס ופוסקים, והביאו דברי הגמ' בסוטה,

תקלה לאחרים שבעצם אין צריכין הקולות והפשרות, עיין בדברי האג"מ והחזו"א למעלה שאין לעשות תקנה לחשודים ותקלה לחברים. אבל יש להדגיש, שאין זה רק באופן שהוא תקלה עכשווית לחבר (שיאכל דבר שאינו מותר לגמרי ע"פ הדין), אלא גם מה שבאופן כללי זה יעשה רפיון בדקדוק הדין ובמצב רוחני הכללי של החברה כולו. עיין בדברי החזו"א דלמעלה ועוד (שם) "שאם יודקק חבר בחיקון זו אתא לאמשוכי ורבים יסברו שהדבר בהיתר ואפשר שיתוספו מיקילים בזה מאלה שלא היו מקילים באיסור טבל". ובמעשה בר' ישראל (בתנועת המוסר דלמעלה) יש עוד פרט חשוב, והוא, דלפני שדרש ר' ישראל בממל לפני הסוחרים וסוכני הנמל שאל אם יש שם יהודים ליטאים שם. וכשודע בשבת הראשונה שיש, לא דרש כלום. רק בשבת השני כשנודע שאין שם דרש על ענין שמירת שבת באופן מתונה וההדרגתית. ועיין באגרות חזון איש, ח"ג איגרת ס"א, פאה"ד (חלק ה' עמוד רצ"ב), ובס' "במחיצתם" (ח"א עמוד 18).

וענין זה נוגע מאד לא רק בנוגע לגישתנו לבעלי תשובה (שבנוגע לבע"ת בדרך כלל אנשים מבינים דמה שמקילין להם אין זה מעיקר הדין למי שנולד למשפחה של יראים ושלמים), אלא ביותר בנוגע להבנים והבנות שנושרין מן הדרך ר"ל (ועיין שו"ת משנה הלכות חלק י' סי' ע"ו). דברוך כלל גישתנו להם הוא בדרך אהבה ורצון (עיין רש"י סוף מלאכי) והעלמת עין מאיסורים (אף חמורים), וזהירות שלא לידחי אבן אחר הנופל, ואף דע"פ רוב כן צריך להיות (דלפעמים לא נפל אלא נדחף, ועוד כמה וכמה טעמים שאכמ"ל, אבל בודאי בכל מצב פרטי צריכין סיעתא דשמיא מרובה ושיקול הדעת מחכם היודע פשר דבר), אבל א"א להכחיש שיש סכנת נזק ורפיון כלפי אחרים (מבני משפחתם בפרט, ובמסגרת הרחבה של חיי החברה בכלל). ומי חכם, ומי יודע פשר דבר, כיצד להתנהג, שבכל צד יש חשש פקו"נ רוחני וגשמי. ועיין שו"ת שרידי אש (חלק א סימן ע"ז אות ג', במהדורה ישנה חלק ב' סי' ח') "וידוע מה שסיפר הגאון מהר"י סלנטר זצ"ל בשו"ב מאשכנז ושם נודמן עם הגה"צ ר"ע הילדסהיימר זצ"ל וראה אותו מרצה שיעורים בתנ"ך ושו"ע לפני נשים צעירות ובתולות. וכה אמר: אם יבוא מי מרבני ליטא להנהיג כן בעדתו, וודאי שיעבירו אותו מכהונתו, וכן הדין. מ"מ הלואי שיהי' חלקי בגן עדן עם הגה"צ ר"ע הילדסהיימר".

29 ז"ל הב"ש "כתב ח"מ בשם ספר החסידים אם מתירא שאל יכשל בא"א או בנדה ח"ו טוב לו להוצי' זרע לבטלה רק יתענה מ' יום בימי הקיץ או ישב בקור בימי החורף לפ"ז מ"ש בוורה וכאן דעון מוציא ש"ז חמיר מכל עבירות לאו דוק".

לעצם דין הב"ש לכאורה יש ראיה מפורשת מגמ' סוטה ל"ו: (ושו"ר שכ"כ ר' צדוק הכהן, ישראל קדושים את י' בד"ה וכל פגמי, וברוך שכונתי לדעתו הגדולה). אבל יש להעיר על דבריו במש"כ דחזו"נ דברי תוהו"ק לאו דוקא, דהא לכאורה י"ל כמש"כ בשו"ת בית שערים (מכתבי יד סי' נ"ו) דאם בועל אשה אסורה לו עובר גם משום השחת זרע. ועיין באוצה"פ (סי' כ"ג סעיף א' אות ב') דכן הוא לשון תוהו"ק "או באנתתו אחרא דלא כשרה" ושכ"כ בספר הפרדס ובב"ש גופא במהדור"ק. ושו"ר שכ"כ היעב"ץ (בית יעקב על תוהו"ק, פרשת ויחי ר"ט ע"ב) "הבא על העריות, אית ביה תרתי שמחבל זרעו גם כן". וצ"ע למה חזר בזה הב"ש במהדור"ק. ואפשר ד"ל ע"פ המנ"ח מצוה א' אות ח' דמקיים פו"ר בכך ממזר, א"כ אפשר דאינו נחשב לבטלה, וצ"ע.

וישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו במ ופשעים יכשלו במ, במ דייקא.

ויה"ר שנזכה כולנו יחד, גדולים וקטנים, קרובים ורחוקים, אבות ובנים, זקנים וזקנות, בת ואמה, כלה וחמותה, לקיים כל חלקי התורה, בכל פרטיה ודקדוקיה, תנאיה

וכוונותיה, ויקיצו הישנים השוכחים האמת בהבלי הזמן, ביחד עם הישנים שוכני אדמת עפר³⁰, בביאת המבשר, משמיע שלום בין ישראל לאבינו שבשמים, לעד ולעולמי עולמים, "והמקום ב"ה ישים בלבן של ישראל לשוב אליו ית' ולשמור חוקותיו ומצותיו בחדוה"³¹ אכ"ר.

30 ונחזור אל הראשונות. קיימתי פסקו של הגריש"א ז"ל ולא למדתי עם האיש הנ"ל האיך לחלל ש"ק באופן הקל. אבל כל שאר חלקי התורה שלמדנו ביחד החזירו למוטב עד שנעשה לבע"ת מעולה, מרדק קלה כחמורה, מאמין ובעל בטחון באופן נפלא. בעל מדות תרומיות וחבר טוב. לצערי ולצער כל קהילתנו שובק חיים לכל חי ונפטר כצדיק מתוך יסורים נוראים שקיבל באהבה. יהי' ד"ת אלו לזכות נשמתו הטהורה של משה תנחום בן חיים יוסל שנלב"ע אסרו חג זמן מתן תורתנו תשע"ט. תהי נשמתו צרורה בצרור החיים והנצח ויקיץ לגורלו לקץ הימין.

31 לשון החזו"א בסוף דבריו שם.